930.2(497.584)''1713''
27-788-055.2
Primljeno: 24. 11. 2025.
Prihvaćeno: 23. 3. 2026.
Izvorni znanstveni rad
https://doi.org/10.22586/pp.v45i70.mp749k86

Minela Fulurija Vučić *

Per maritaggio monacale: oporučni legat kao oblik samostanskog miraza dubrovačkih djevojaka u 18. stoljeću

Članak analizira oporuku Frane Vodopić iz 1713. godine, kojom je u Anconi utemeljena trajna zaklada za pomoć siromašnim plemićkim djevojkama pri ulasku u samostan, naizmjenično u Anconi i Dubrovniku. Na temelju arhivskih izvora iz Državnog arhiva u Dubrovniku i arhiva Dubrovačke biskupije razmatra se sadržaj oporuke te način na koji je dubrovačka vlada tijekom 18. stoljeća provodila i prilagođavala oporučiteljičine odredbe. Posebna se pozornost posvećuje ulozi Senata u reguliranju postupka odabira kandidatkinja, upravljanju zakladnim sredstvima te usklađivanju oporučne volje s lokalnim institucionalnim i društvenim okolnostima. Kroz dva konkretna primjera korisnica legata prikazuje se praktična primjena zaklade i njezina važnost za obitelji koje nisu mogle osigurati sredstva za samostanski miraz. Rad ujedno ukazuje na širi društveni i institucionalni značaj pobožnih legata u ranonovovjekovnom Dubrovniku.

Ključne riječi: oporučni legati, pobožne zaklade, ženski samostani, samostanski miraz, Dubrovnik, Ancona, 18. stoljeće

Uvod

Oporučni legati namijenjeni zaređivanju djevojaka predstavljaju vrijedan segment društvene i gospodarske povijesti Dubrovnika ranoga novog vijeka, koji je u dosadašnjoj historiografiji ostao slabo istražen, dijelom i zbog toga što takvi legati nisu predstavljali uobičajenu praksu u dalmatinskim komunama. Iako su oporuke u historiografiji već prepoznate kao važan povijesni izvor i odraz pobožnosti i socijalnog djelovanja, njihova uloga u pružanju pomoći siromašnijim

* Minela Fulurija Vučić, Sveučilište u Dubrovniku, Branitelja Dubrovnika 41, 20 000 Dubrovnik, Republika Hrvatska, E-mail adresa: minelafulurija@gmail.com

djevojkama koje nisu imale sredstva potrebna za ulazak u samostan ostala je tek usputno spomenuta u dosadašnjim radovima.[1] U tom se kontekstu posebno ističe oporuka Frane Vodopić, rođene Hlanjević, iz 1713. godine, koja je predvidjela znatna sredstva za trajno uzdržavanje dubrovačkih, ali i ankonitanskih redovnica.[2]

Već od ranoga srednjeg vijeka praksa primanja novakinja u samostane uz plaćanje određene svote novca postajala je sve raširenija. Ta je praksa dovela do rasprava o tome može li se plaćanje samostanskog miraza tumačiti kao neka vrsta simonije, odnosno nedopuštenog stjecanja dobiti, pa se protiv takve zloupotrebe bunio i sv. Toma Akvinski. Naime, budući da je većina samostanskih pravila, osobito u mendikantskoj tradiciji, propisivala zavjet individualnog siromaštva, postavilo se pitanje potrebe plaćanja osobnog miraza za ulazak u samostan. S druge strane, zajednička je imovina bila dopuštena te se s vremenom razvilo tumačenje da je samostanski miraz dopušten kao način uzdržavanja redovnice i olakšavanja materijalnog položaja zajednice, osobito u siromašnijim samostanima.[3] Važnim trenutkom u ovoj raspravi može se smatrati odredba Tridentskog koncila kojom je određeno da svaki samostan mora utvrditi najveći broj redovnica koje može uzdržavati vlastitim sredstvima, dok obvezni samostanski miraz nije bio propisan. Važnost te odluke leži u tome što je u praksi za primanje većeg broja novakinja bilo potrebno osigurati sredstva za njihovo uzdržavanje, čime se posredno legitimiralo i postojanje samostanskog miraza. Dodatno je odlukom Kongregacije biskupa i redovnika od 17. srpnja 1574. godine riješeno ovo pitanje, kad je prikupljanje miraza za sve redovnice proglašeno zakonitim kao sredstvo uzdržavanja redovnica, i to bez razlike između bogatih i siromašnih samostana. Time je novačenje novih redovnica bilo usko povezano s ekonomskim statusom same djevojke, što je dovelo do toga da su se one siromašnije morale zadovoljiti položajem jednostavnih laičkih redovnica, dok su se one najsiromašnije često morale u potpunosti odreći redovničkog poziva. Teškoća prikupljanja redovničke dote tako je postala ozbiljan problem, što je i potaknulo privatne dobročinitelje, bratovštine i lokalne zajednice na pomoć onim djevojkama koje ju nisu mogle prikupiti.[4] O pitanjima legitimnosti samostanskog miraza raspravljalo se

[1] Zdenka Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika. Od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena* (Zagreb: JAZU, Odjel za suvremenu književnost, 1970), 351; Zdenka Janeković Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999), 203-204.

[2] O ovom legatu pisao je Relja Seferović, pri čemu je iznio osnovne informacije o sadržaju oporuke te dao nekoliko primjera uplitanja vlade u funkcioniranje same zaklade. Relja Seferović, „Crkva iza Dvora, kroz povijest dubrovačke crkve 18. stoljeća uz pratnju Serafina Marije Cerve", u: Serafin Marija Cerva, *Prolegomena za svetu dubrovačku metropoliju,* ur. i prev. Relja Seferović (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012), 105-107.

[3] Alessia Lirosi, „Le doti monastiche. Il caso delle monache romano nel Seicento", *Geschichte und Region/ Storia e Regione* 19 (2010): 51-53.

[4] Lirosi, „Le doti monastiche", 53-55.

i u teološko-pravnim traktatima 17. stoljeća. Tako je franjevac Ludovico Miranda[5] naglašavao kako redovnički život, poput braka, ima i duhovnu i materijalnu dimenziju, pri čemu se novčani doprinos ne odnosi na duhovne milosti povezane s redovničkim zavjetima, nego na uzdržavanje redovnice.[6] Slično tumačenje imao je i pravnik Giambattista De Luca,[7] koji je samostansku dotu definirao kao sredstva namijenjena pokrivanju troškova života u samostanu i nužnih izdataka vezanih uz ulazak u redovničku zajednicu.[8] U tom smislu, kako ističu ovi autori, opasnost od simonije nije postojala sve dok se miraz nije shvaćao kao „cijena" duhovnog statusa, nego isključivo kao doprinos materijalnom funkcioniranju zajednice.

Pitanje posjedovanja miraza za ulazak u samostan dodatno se može povezati i s postupnim nametanjem klauzure ženskim redovničkim zajednicama. Iako u ranijim razdobljima klauzura nije bila dosljedno provođena, od kasnoga srednjeg vijeka, posebice nakon što je papa Bonifacije VIII. 1298. godine u buli *Periculoso* odredio da sve redovnice moraju živjeti u klauzuri, sve se snažnije nastojalo ograničiti kretanje redovnica i njihov kontakt s vanjskim svijetom. Takvi su zahtjevi ponovno naglašeni na Tridentskom koncilu te je propisana stroga klauzura pa redovnice više nisu smjele izlaziti iz samostana radi prikupljanja milostinje ili zarađivanja za vlastito uzdržavanje.[9] Time je dodatno učvršćena potreba za osi-

[5] Ludovico Miranda bio je franjevac i autor traktata *De Sacris Monialibus Tractatus* (1630), posvećenog pravnim i disciplinarnim pitanjima vezanim uz ženske samostane, uključujući i uvjete primanja redovnica. Lirosi, „Le doti monastiche", 55.

[6] O miraznom sustavu i visini bračnog miraza u talijanskim i dalmatinskim komunama vidi primjerice: Susan Mosher Stuard, „Dowry increase and increments in wealth in medieval Ragusa (Dubrovnik)", *The Journal of Economic History* 41 (1981), br. 4: 802; Zdenka Janeković Römer, *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1994), 77-89; Lenka Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora* (Podgorica: CID, 2002), 49-50, 54; Božena Glavan, „Miraz u Zadru u 14. stoljeću", *Historijski zbornik* LXI (2008), br. 2: 282-284; Donald E. Queller, Thomas F. Madden, „Father of the bride: fathers, daughters, and dowries in late medieval and early renaissance Venice", *Renaissance Quarterly* 46 (1993), br. 4: 687-688; James E. Shaw, „Women, Credit, and Dowry in Early Modern Italy", u: *Women and Credit in Pre-Industrial Europe*, ur. Elise M. Dermineur (Turnhout: Brepols, 2018), 173-201.

[7] Giambattista De Luca (1614. – 1683.) bio je talijanski pravnik i kardinal, rođen u Venosi, koji je djelovao u Rimu kao jedan od najuglednijih pravnih stručnjaka svoga vremena. Studirao je pravo u Napulju, a od 1645. godine djelovao je kao odvjetnik u Rimu kad ga je papa Inocent XI. 1681. godine imenovao kardinalom. U svom djelu *Il Dottor Volgare* šestu knjigu posvećuje pitanju dote (1673). Giuseppe Castellani, „De Luca, Giambattista", *Enciclopedia Italiana*, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1931, pristup ostvaren 13. 2. 2026., https://www.treccani.it/enciclopedia/giambattista-de-luca_(Enciclopedia-Italiana)/?utm_source; Lirosi, „Le doti monastiche", 55.

[8] Lirosi, „Le doti monastiche", 55-57.

[9] Jo Ann Kay McNamara, *Sisters in arms. Catholic nuns through two millennia* (Cambridge; London: Harvard University Press, 1998), 150-158, 317; Lirosi, „Le doti monastiche", 53; Arthur Vermeersch. „Nuns", *The Catholic Encyclopedia*, vol. 11, ur. Charles G. Hebermann, Edward A. Pace, Condé B. Pallen, Thomas J. Shahan, John J. Wynne (New York: Robert Appleton Company, 1911), pristup ostvaren 6. 2. 2026., http://www.newadvent.org/cathen/11164a.htm. O primjerima sumnje

guravanjem stabilnih prihoda unutar samostana pa je samostanski miraz postao ne samo uobičajen nego i nužan za redovničku zajednicu.

U tom se kontekstu mogu promatrati i oporučni legati namijenjeni zaređivanju djevojaka. Tako je legat Frane Vodopić ubrzo nakon njezine smrti prepoznat kao veoma važan izvor financijske pomoći dubrovačkim djevojkama koje nisu imale potrebna sredstva za ulazak u samostan. Vijeće umoljenih u više je navrata razmatralo provedbu i primjenu odredbi oporuke, imenovalo providure zadužene za nadzor nad sredstvima te odredilo da se kandidatkinje biraju izvlačenjem ceduljica s imenima, prema oporučiteljičinim uputama. Oporučiteljica je u svojoj želji bila izrazito precizna i odredila visinu kapitala, način njegova ulaganja, ritam isplata, kriterije izbora djevojaka te čak i naziv fonda koji je trebao trajno nositi njezino prezime. Time ovaj legat poprima obilježja dugoročne skrbi za potrebite. Kao takav pruža priliku za analizu pitanja pobožnosti i solidarnosti tadašnjeg društva, uloge pojedinca u društvu, uloge države u reguliranju osobnih legata, obiteljske strategije te financijskog propadanja dijela dubrovačke vlastele.

Cilj je ovog rada prikazati i analizirati navedeni legat te pratiti što se s njime događalo na osnovi arhivskih izvora iz Državnog arhiva u Dubrovniku i arhiva Dubrovačke biskupije. Uz analizu same oporuke, pratit će se odluke Vijeća umoljenih o ovom pitanju, dok će se na temelju dvaju konkretnih primjera djevojaka, čiji je ulazak u samostan omogućen upravo ovim legatom, pratiti proces provođenja posljednje želje oporučiteljice. Kroz ove studije slučaja nastojat će se prikazati postupak izbora kandidatkinja, ulazak u samostan i njihov kasniji redovnički život, kako bi se ispitalo u kojoj je mjeri legat ispunio svoju prvotnu namjenu, čime će se pridonijeti i razumijevanju ograničenja ženskih mogućnosti u Dubrovniku 18. stoljeća.

Oporuka Frane Vodopić i oporučni fond za zaređivanje dubrovačkih djevojaka

Oporuke su u europskoj i hrvatskoj historiografiji već nekoliko desetljeća prepoznate kao veoma važan povijesni izvor.[10] Iako su se zapisivale prema odre-

narušavanja samostanske klauzure u dubrovačkim samostanima tijekom 18. stoljeća vidi: Seferović, „Crkva iza Dvora", 111-115.

[10] Postoji opsežna literatura o oporukama. Pogledaj primjerice: Philippe Ariés, *Western Attitudes toward Death: From the Middle Ages to the Present* (London: Marion Boyars, 1974); Samuel Kline Cohn, Jr., *Death and Property in Siena, 1205-1800: Strategies for the Afterlife* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1988); Steven A. Epstein, *Wills and Wealth in Medieval Genoa, 1150-1250* (Cambridge, MA; London: Harvard University Press, 1989), 38-67; Zoran Ladić, „Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna", *Zbornik Odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999): 17-29; Marija Karbić, Zoran Ladić, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU", *Radovi Zavoda*

đenim pravilima notarijata, ipak su nastajale slobodnom voljom pojedinaca različite dobi, društvenog položaja i imovinskog stanja. Zbog toga omogućuju uvid u motive, strahove i pobožnost oporučitelja, njihove emotivne i obiteljske odnose, ali i u gospodarski život komunalnih društava ranoga novog vijeka.[11] Dosadašnja istraživanja pokazuju da su oporuke, osim standardnih odredaba o raspodjeli imovine, sadržavale i različite oblike pobožnosti *pro anima*, odnosno legate izravno namijenjene spasu duše, kao i darove *ad pias causas*, legate crkvama, bratovštinama, bolnicama i siromašnima. Iako su legati *ad pias causas* bili usmjereni prema zajednici i time imali značajnu socijalnu ulogu u lokalnim zajednicama, također su imali isti cilj kao i legati *pro anima*, osiguranje spasa duše.[12] Oporučitelji su kroz razne legate nastojali osigurati spas vlastite duše, ali i pomoći zajednici kojoj su pripadali, pogotovo socijalno ugroženim skupinama, kojima su pripadale i neudane djevojke koje nisu imale dovoljno sredstava za miraz ili ulazak u samostan.

Posebno se ističe uloga žena kao oporučiteljica. Premda su im pravne mogućnosti često bile ograničene,[13] oporuke su im pružale rijetku mogućnost samostalnog odlučivanja o dijelu obiteljske imovine. O takvoj praksi svjedoče i komparativna istraživanja ženskih ostavština u širem europskom kontekstu, koja pokazuju da ženski legati često nadilaze osobnu sferu i oblikuju društvenu zajednicu, najčešće onu iz koje potječu.[14] U taj se širi okvir uklapa i oporuka Frane Vodopić,

za povijesne znanosti HAZU u Zadru 43 (2001): 161-254; Ivana Lazarević, „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku", *Povijesni prilozi* 35 (2016), br. 51: 197-221; Eldina Lovaš, „Budući da je smrt csoveka istinita, csas pak smrti nepoznat... – oporučitelji i oporučna ostavština u oporukama osječkoga stanovništva zapisanima na hrvatskom jeziku (1809.-1850.)", *Scrinia Slavonica* 20 (2020): 93-113; Lovorka Čoralić, Filip Novosel, „Oporuke iz fonda Bilježnici Zadra Državnog arhiva u Zadru: javni bilježnik Šimun Lovatello (1656. – 1671.)", *Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 2 (2021), br. 1: 301-358; Mara Kolić Pustić, „Lazaret i crkva svete Marije na Dančama kroz prizmu oporuka Državnog arhiva u Dubrovniku", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 63 (2025): 39-52. Oporukama je posvećen i jedan broj časopisa *Fontes*, u kojem su objavljene uvodne studije te transkripcije izabranih oporuka iz Dubrovnika, Osijeka, Pečuha, Rijeke i Zagreba za razdoblje 18. stoljeća. *Fontes, izvori za hrvatsku povijest* 30 (2024), br. 1: 11-314.

[11] Više o navedenim aspektima oporuka vidi: Ladić, „Oporučni legati *pro anima*", 22-24; Lovaš, „Budući da je smrt", 93-113.

[12] Ladić, „Oporučni legati *pro anima*", 18-19, 26-28; Gordan Ravančić, „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestoga i u prvoj polovici četrnaestoga stoljeća", *Povijesni prilozi* 30 (2011), br. 40: 109-115.

[13] O poslovnoj ograničenosti žena u dalmatinskim komunama vidi: Janeković Römer, *Rod i grad*, 130-137; Vilma Pezelj, „Naznake pravnog položaja žena u srednjovjekovnom Zadru", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 43 (2006), br. 3-4: 525-528; Vilma Pezelj, Marija Štambuk Šunjić, „Pravni položaj žene prema lastovskom statutu iz 1310. godine", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 50 (2013), br. 3: 525-539.

[14] Vidi primjerice: Patricia Skinner, „Women, wills and wealth in medieval southern Italy", *Early Medieval Europe* 2 (1993), br. 2: 133-152; Laura McGough, „Women, Private Property, and the Limitations of State Authority in Early Modern Venice", *Journal of Women's History* 14 (2002), br. 3: 32-52;

iznimno vrijedan izvor za proučavanje dobročinstva, pobožnosti i socijalne brige pojedinca o potrebitima u razdoblju ranog 18. stoljeća. Sastavljena 1713. godine, oporuka se ističe jasnom namjenom i pažljivo osmišljenom pomoći plemićkim djevojkama slabijeg imovinskog stanja, ali i činjenicom da povezuje dvije zajednice, Anconu i Dubrovnik, sredine povezane životnim ciklusom oporučiteljice.

Oporučiteljica Frana Vodopić, rođena oko 1660. godine, bila je kći Šimuna Hlanjevića i Katarine Hrabri te druga žena Petra Stjepanova Vodopije, pripadnika dubrovačke vlastele.[15] Petar je, kao bogati pripadnik antuninskog kruga, u dubrovački vlasteoski stalež primljen 25. lipnja 1678. godine, i to kao posljednji pripadnik građanskog sloja kojemu je, uslijed demografskog slabljenja plemstva u drugoj polovici 17. stoljeća, dopušten ulazak u vlasteoski krug.[16] Njegova prva žena Marija poginula je u potresu 1667. godine i s njom nije imao potomaka, dok je kći Frane i Petra, Viktorija, rođena u Anconi, umrla svega nekoliko dana nakon rođenja.[17] Sa smrću oporučiteljice nestao je ovaj rod, što je vjerojatno i pridonijelo njezinoj odluci da dio svoje imovine oporučno ostavi za dobrobit onih djevojaka koje bez financijske pomoći ne bi mogle ući u samostan.

Frana je svoju oporuku sastavila u Anconi 5. listopada 1713. godine, gdje je, sudeći prema okolnostima sastavljanja oporuke, ubrzo i preminula.[18] Iz teksta opo-

Linda Rasmusen, „Monastic Benefactors in England and Denmark: Their School Background and Gender Distribution", u: *Religious and Laity in Western Europe 1000-1400: Interaction, Negotiation, and Power*, ur. Emilia Jamroziak, Janet Burton (Turnhout: Brepols, 2006), 77-91; Michelle Herder, „Women as Benefactors at Catalan Benedictine Nunneries", *Church History and Religious Culture* 88 (2008), br. 4: 493-512; Stephanie Jane Appleton, „Women and Wills in Early Modern England: the Community of Stratford-Upon-Avon, 1537-1649" (doktorska disertacija, University of Birmingham, 2016), 32-323.

[15] Hrvatska (dalje: HR) – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik (dalje: DADU) – fond 12.1 – Testamenta Notaria (dalje: Test. Not.), sv. 74, fol. 113; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8: *Genealogije (M-Z)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017), 419; „Genealogija obitelji Šimuna Hlanjevića", Genealoška baza Nenada Vekarića. Na podacima iz genealoške baze zahvaljujem dr. sc. Ivani Vukovac.

[16] O razlozima i načinu primanja pučana u redove vlastele vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1: *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2011), 263-278.

[17] Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8, 419.

[18] U Anconi je umro i njezin suprug 1684. godine, a zanimljivo je da Nenad Vekarić u svojoj genealogiji navodi da su se njih dvoje vjenčali na *vašelu* (veći jedrenjak) na putu za Anconu. HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 70, fol. 184-185; Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8, 419. O odnosima Ancone i Dubrovnika i razvoju međusobne trgovine vidi: Ilija Mitić, „O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Ankonom", *Naše more* 17 (1970), br. 3-4: 123-124; Marco Moroni „Ancona, Venezia, Ragusa e l'Adriatico. Uno sguardo di lungo periodo", u: *Ancona e Mare. Aspetti di un lungo e intenso legame* (Ancona: Consiglio Regionale delle Marche, 2017), 95-110; Marco Moroni, *Nel medio Adriatico. Risorse, traffici, città fra basso Medioevo ed età moderna* (Napoli: Edizioni scientifiche italiane, 2012); Marco Moroni, „Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. stoljeću", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 55 (2017), br. 1: 171-188; Savo Marković, „Od

ruke vidljivo je da se radilo o usmenoj oporuci, pri čemu je oporučiteljica navela da ju je sastavila *tjelesno indisponirana*, što upućuje na zaključak da ju je sastavila u okolnostima bolesti, neposredno prije smrti. Budući da je oporuka otvorena 10. listopada, može se pretpostaviti da je oporučiteljica preminula nedugo nakon njezina sastavljanja.[19] Na samom početku oporuke nalazi se ustaljeni obrazac zapisivanja posljednje volje, pri čemu oporučiteljica naglašava da je, svjesna neizbježnosti ljudske smrti, željela urediti svoje zemaljske poslove dok je još bila u punoj svijesti i razumu, što je ujedno predstavljalo jedan od temeljnih uvjeta valjanosti oporuke.[20] Pritom ističe da je, unatoč tjelesnoj slabosti, njezin um *in buona e perfetta disposizione, di mente* te da posljednju volju sastavlja slobodno i bez ikakve prisile.[21] Nakon uvodnog dijela, u kojem je iznijela i standardnu preporuku duše,[22] Frana Vodopić precizno je odredila i način njezina ukopa. Navodi da želi biti pokopana u Anconi, u crkvi sv. Franja, odjevena u habit redovnica sv. Katarine Sijenske, što ukazuje i na njezinu duhovnu povezanost s tim samostanom.[23] Također navodi da želi biti pokopana *senza pompa*.[24] Slijedi niz pobožnih legata te najprije određuje služenje tisuću misa u roku od trideset dana nakon

Bara i Dubrovnika do Ancone: posljednja volja Prokulijana Camillova Besalija", *Povijesni prilozi* 38 (2019), br. 57: 38-40.

[19] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 111v-117.

[20] U društvima toga vremena pisanje oporuke smatralo se i dobrom pripremom za smrt. Više o tome vidi u: Ariés, *Western Attitudes toward Death*; Zdenka Janeković Römer, „Na razmeđi ovog i onog svijeta. Prožimanje pojavnog i transcendentnog u dubrovačkim oporukama kasnoga srednjeg vijeka", *Otium* 2 (1994), br. 3-4: 3-16; Ladić, „Oporučni legati *pro anima*", 24.

[21] *...sana per ciò per Dio in clemenza di senso, vista, udito, loquela, et intelletto, in buona e perfetta disposizione di mente esistente, benché di corpo indisposta, spontaneamente, e di mia certa scienza, spontanea e deliberata volontà ho fatto…* HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 113v. Ovakve uvodne formule bile su uobičajene u oporukama ranonovovjekovne Europe, pa tako i dubrovačke kancelarije, i služile su notaru kao potvrda sposobnosti za rasuđivanje, čime se osiguravala pravna valjanost čina. Zanimljivo je da oporučiteljica pritom navodi da je zdrava *u svojim osjetilima, vidu, sluhu, govoru i intelektu* što je formulacija koja se nije na takav način navodila u oporukama zapisanim u dubrovačkom notarijatu 18. stoljeća. Više o strukturi oporuka dubrovačkog notarijata i pravnoj valjanosti oporuke vidi u: Marijan Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza od sredine 15. stoljeća do 1808. godine* (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 86-87; Minela Fulurija Vučić, „Dubrovačke oporuke 18. stoljeća kao izvor za istraživanje – obilježja i sadržaj dokumenata", *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 30 (2024), br. 1: 13-15.

[22] O preporuci duše za odabrane i transkribirane oporuke iz Državnog arhiva u Dubrovniku za razdoblje 18. stoljeća vidi u: Fulurija Vučić, „Dubrovačke oporuke", 14.

[23] Historiografska istraživanja o mjestu ukopa ukazuju da je ono imalo snažnu simboličku i društvenu vrijednost. Od ranokršćanskog običaja pokopa izvan gradova postupno se prešlo na praksu ukopa *ad sanctos*, uz crkve i samostane, što je odražavalo želju za duhovnom zaštitom i društvenim prestižem. Ariés, *Western Attitudes toward Death,* 15-18; Ladić, „Oporučni legati *pro anima*", 25.

[24] Za razliku od Frane Vodopić, koja je tražila skroman ukop *senza pompa*, u mnogim talijanskim i dalmatinskim gradovima pogrebni su obredi od 14. stoljeća postajali sve razrađeniji. Više o tome vidi: Jacques Chiffoleau, „Perché cambia la morte nella regione di Avignone alla fine del Medioevo", *Quaderni storici* 17 (1982), br. 50 (2): 451-454; Ladić, „Oporučni legati *pro anima*", 25-26.

njezine smrti. Zatim ostavlja sredstva za dodatnih petsto misa koje se trebaju odslužiti u razdoblju od pet godina u samostanu sv. Franje u Anconi. Franjevcima sv. Pavla namijenila je sto škuda za godišnji oficij na datum njezine smrti, tijekom narednih deset godina. Naposljetku, dominikancima u Dubrovniku, *mia Patria*, ostavlja sto pedeset škuda kako bi tijekom dvadeset godina, svake godine u listopadu, služili petnaest misa za njezinu dušu.[25] Ove odredbe ukazuju na to da je Frana vrlo promišljeno uredila niz pobožnih obveza u korist različitih redovničkih zajednica, nastojeći dugoročno osigurati brigu za svoju dušu u objema sredinama u kojima je živjela. Ukupno je za ove pobožne legate izdvojila najmanje 250 škuda, uz dodatna sredstva potrebna za služenje ukupno 1500 misa.

Uz detaljne pobožne odredbe usmjerene izravno prema crkvenim institucijama, Frana je ostavila i niz legata pojedinim osobama, većinom ženama, koji su također imali pobožnu svrhu. Najveći osobni legat Frana je ostavila kontesi Mariji Cleosi Ferretti, kojoj je oporučila gostinjac u predgrađu Torrette u Anconi, s kućama s lođama, kućama u dvorištu i pripadajućim zemljištem,[26] uz obvezu služenja deset misa godišnje tijekom pedeset godina. Uz to joj je ostavila i pokućstvo u tim kućama, uz uvjet da ono trajno ostane na istom mjestu. Sobarici Mariji Rosi ostavila je tristo škuda za ulazak u samostan, odnosno novac, odjeću i godišnju rentu u žitu ako se ne odluči zarediti, uz uvjet da ostane u službi do Franine smrti. Slično je i sluškinji Ani Roselli oporučila određene predmete koji su joj trebali poslužiti za udaju ili odlazak u samostan. Manje legate Frana je ostavila i nekolicini drugih osoba. U osobnim legatima sjetila se i dviju nećakinja svoga pokojnog muža, pri čemu su obje navedene pod imenom Mara Radagli. Jedna je bila žena Frana Vituše, a druga Nikole Glegevića i objema je ostavila po prsten vrijednosti sto škuda, kao znak obiteljske bliskosti i zahvalnosti prema rodu u koji je bila udana.[27] Jedan legat Frana je ostavila i zajednici u predgrađu Torrette u Anconi. Kuću koju je tamo posjedovala trebalo je dati u najam, o čemu je trebao skrbiti župnik sv. Antuna te od najamnine svake godine dodijeliti deset škuda jednoj lokalnoj djevojci za udaju ili odlazak u samostan. Djevojka se birala ždrijebom na blagdan sv. Jakova, i to među djevojkama koje su u tom dijelu grada živjele najmanje tri godine i navršile petnaest godina. O provedbi ovog legata

[25] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 113-114. Legati za tisuću misa česti su u kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim oporukama, gdje broj tisuću ima snažno simboličko značenje povezanosti s vječnošću i trajnim zagovorom za dušu pokojnika. Primjeri takvih velikih misa zabilježeni su u brojnim jadranskim komunama, uključujući Dubrovnik, pogotovo u razdoblju 13. i 14. stoljeća. Ladić, „Oporučni legati *pro anima*", 24-25; Ravančić, „Oporuke", 108-109.

[26] U oporuci se navodi da je ona ta zemljišta samostalno kupila, a ne naslijedila. *...l'Ospitio, con le Case delle Loggie, con le case del Cortile, e tutte le Terre comprate dalla Bona Memoria del Signore Abbate Antonio Scalamonti e del Signore Giovanni Scalamanti poste nella Contrada di Bompiano delle Turrette d'Ancona...* HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 114.

[27] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 114-114v.

trebali su se brinuti župnik i kontesa Maria Cleosa Ferretti.[28] Posebno je značajno da je za provedbu legata, uz župnika, bila zadužena i lokalna plemkinja, kontesa Maria Cleosa Ferretti, što upućuje na uključivanje društvene elite u nadzor i provedbu pobožnih zaklada. Ovi legati ističu Franu kao osobu koja je brinula ne samo o osobama u svom najbližem životnom krugu već i kao osobu koja je skrbila o lokalnoj zajednici i ženskom siromašnom sloju društva.

Nakon ovih legata slijedi središnji dio oporuke, u kojem Frana Vodopić iznosi najvažniju i najdetaljniju odredbu svoje posljednje volje – osnivanje trajne zaklade za pomoć siromašnim plemićkim djevojkama. Oporučiteljica je tako odredila da se nakon njezine smrti treba sastaviti detaljan inventar svih njezinih pokretnih i nepokretnih dobara, stoke i ostale imovine te svih dugova i potraživanja i to u roku od jedne do dvije godine, prema procjeni izvršitelja oporuke. Po izradi inventara određuje da se sva pokretna imovina proda, a po potrebi i pojedini dijelovi nepokretnih dobara, kako bi se podmirili svi dugovi i legati čija isplata dospijeva u navedenom roku. Nakon što budu podmireni dugovi i dospjeli legati, preostala glavnica treba poslužiti za osnivanje zaklade pod nazivom *Monte Hlanjević*.[29] Oporučiteljica određuje da zaklada mora ostati trajna, neotuđiva i nedjeljiva te da je svaka povreda tih odredbi ništavna.[30] Princip osnivanja ovakve zaklade uklapa se u širi ranonovovjekovni model privatnih fondova (*monti*) čija je glavnica bila strogo zaštićena, a prihodi namijenjeni unaprijed određenim pobožnim ili socijalnim svrhama.[31] Pritom se naziv *monte* koristio za fondove čija je glavnica bila trajno neotuđiva, dok su se prihodi (*frutti*) koristili u određenu svrhu, kao što su pomoć siromašnima, za miraze, pobožne ustanove, izgradnje i slično. Ovakvi su fondovi bili široko rasprostranjeni u talijanskim i dalmatinskim komunama od 15. stoljeća nadalje i osiguravali su stabilan način financiranja. Zanimljivo je da je oporučiteljica utemeljenu zakladu nazvala svojim djevojačkim prezimenom, čime je istaknula svoje podrijetlo po ocu Šimunu Hlanjeviću i čime je uspomena na njezino porijeklo ostala trajno zabilježena. Isticanje neotuđivosti i trajnosti kapitala također odražava uobičajenu pravnu formulaciju i praksu toga razdoblja, čime se nastojala osigurati stabilnost i dugotrajnost zaklade u svrhu za koju je bila namijenjena.

[28] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 114v-115.

[29] U oporuci se ovaj fond navodi kao *Monte Clagnievich,* ali će se u tekstu navoditi Hlanjević u skladu s načinom navođenja njezina djevojačkog prezimena u genealoškim istraživanjima akademika Vekarića.

[30] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 115-115v.

[31] O praksi trajnih legata i rizničarskoj službi u Dubrovačkoj Republici vidi: Kosta Vojnović, *Državni rizničari republike dubrovačke* (Zagreb: dionička tiskara, 1896), 1-13; Nella Lonza, „Za spas duša, na dobrobit države: dubrovački rizničari i vremenita dobra za vječnu nabožnu svrhu (13. – 15. stoljeće)", u: *Knjiga rizničarskih najmova – Liber affictum thesaurarie (1428-1547)*, prir. Danko Zelić (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012), 9-24.

Po osnivanju zaklade izvršitelj oporuke[32] ju je trebao staviti pod zaštitu crkvenog poglavara Ancone (tadašnjega biskupa, kardinala ili drugog prelata na toj dužnosti) i to javnom ispravom, navodeći veličinu i sastav glavnice koju predaje. Oporučiteljica moli tog crkvenog prelata da prihvati nadzor nad zakladom i brine o pravilnom upravljanju pri čemu određuje i rok od mjesec dana u kojem treba izjaviti želi li preuzeti tu dužnost. Ako crkveni poglavar ne prihvati ovu dužnost, obaveza se treba prenijeti na komunu Ancone. Ako je prihvati, treba imenovati upravitelja uz godišnju naknadu od trideset i šest škuda, a ovaj je obvezan voditi potrebne knjige i podnositi mu godišnji obračun. U slučaju uočenih propusta ili nepravilnosti može ga razriješiti dužnosti i imenovati drugu osobu pod istim uvjetima. Ako crkveni poglavar ne prihvati dužnost, gradska vlada preuzima sve ovlasti oko imenovanja i nadziranja upravitelja.[33] Ova odredba jasno pokazuje kako je oporučiteljica ne samo formulirala sadržaj zaklade, već je i regulirala njezino upravljanje i nadzor pri čemu je prednost dala crkvenoj hijerarhiji (najvišem crkvenom poglavaru grada), a tek u slučaju da on odbije nadzor nad zakladom svjetovnoj vlasti Ancone.[34] Odredbom je uspostavila i način nadzora nad upravom fonda, a sve u svrhu osiguranja stabilnosti i njegove trajnosti.[35]

Potom oporučiteljica proglašava zakladu *Monte Hlanjević* svojim univerzalnim nasljednikom u svim pravima i potraživanjima koja joj pripadaju ili bi joj mogla pripasti iz bilo kojeg razloga. Svi prihodi zaklade, nakon odbijanja potrebnih troškova, moraju se uložiti u *Sacro Monte della Pietà* u Anconi na ime zaklade. Kad prihod od uložene glavnice dosegne petsto dukata treba se dodijeliti kao miraz jednoj siromašnoj plemićkoj djevojci iz Ancone za ulazak u jedan od samostana u tom gradu. Potom određuje da upravitelj zaklade o dosegnutom iznosu mora obavijestiti lokalnu vlast, koja tada treba organizirati javnu objavu legata

[32] Oporučiteljica je imenovala arhiđakona Inocenza Stranija izvršiteljem oporuke te mu je, iz zahvalnosti, oporučno ostavila jednu od najboljih slika iz svoje kuće u Anconi. HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 116v-117.

[33] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 115-115v.

[34] U ranonovovjekovnoj Italiji biskupi su često imali nadzor nad privatnim i pobožnim fondovima, uključujući ovlast imenovanja i razrješenja upravitelja te nadzor financijskih izvješća. U slučajevima kad crkveni autoritet nije mogao ili nije želio preuzeti nadzor, uprava se redovno prenosila na komunalna tijela, što je omogućavalo i zaštitu fonda od mogućih zloupotreba. Roberto Lambertini, „The *Monti di Pietà* in the Middle Ages from a Privileged Point of View: the Marches", *Journal for Markets and Ethics/Zeitschrift für Marktwirtschaft und Ethik* 6 (2018), br. 1: 22-23.

[35] Mnoga istraživanja su utvrdila da su *monti* i druge karitativne ustanove povremeno bili izloženi malverzacijama upravitelja, što je dovelo do uspostave strogih pravila i kontrolnih mjera, od vođenja detaljne evidencije i obveznih godišnjih računa do neposrednog nadzora crkvenih ili komunalnih vlasti. Više vidi u: *Storie di frodi. Intacchi, malversazioni e furti nei Monti di pietà e negli istituti caritatevoli tra Medioevo ed Età moderna,* ur. Laura Righi, (Bologna: Il Mulino, 2017). I dubrovačka vlada je već kodifikacijom Statuta 1272. godine odredila uvjete sastavljanja i poništenja oporuke, kao i dužnosti izvršitelja i oblik oporuke. *Statut grada Dubrovnika,* ur. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica, Ivo Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), knj. III, g. 41, 42; knj. IV, g. 74, 75, 76; knj. V, g. 39; knj. VIII, g. 29, 33.

za odlazak u samostan u tamošnjim župama. Zainteresirane djevojke moraju u roku od mjesec dana podnijeti molbu za korištenjem legata u javnoj kancelariji. Nakon isteka roka, imena svih kandidatkinja mlađih od dvadeset i pet godina trebaju se napisati na jednake ceduljice i staviti u posudu koja će se zapečatiti i potom predati kancelariji. Sljedećega dana posuda se treba otvoriti pred vijećem te izvući ceduljica s imenom djevojke. Izabrana djevojka treba dobiti navedeni iznos od petsto dukata za ulazak u samostan, uz obvezu da to učini u roku od šest mjeseci. Ako djevojka umre prije ulaska u samostan, ili tijekom novicijata, ili ne uđe u samostan u određenom roku, ili ne želi položiti redovničke zavjete, postupak se treba ponoviti i iznos dodijeliti novoj djevojci pod istim uvjetima.[36] U ovom dijelu oporuke vidljivo je koliko je precizno oporučiteljica osmislila funkcioniranje zaklade budući da je *Monte Hlanjević* imenovala univerzalnim nasljednikom, čime je osigurala da sav njezin preostali i budući imovinski prihod postane dio trajnog fonda. Oporučiteljica je odredila i da se prihodi njezine osobne zaklade trebaju uložiti u *Monte diella Pietà* u Anconi.[37] Prvi *monti* (gomile) u obliku *monti di pietà* nastajali su u središnjoj Italiji u drugoj polovici 15. stoljeća, većinom potaknuti franjevcima koji su željeli suzbiti kamatarstvo i uspostaviti kreditne zavode bez namjere ostvarivanja profita.[38] Zanimljivo je da je Frana svoju zakladu zamislila kao vrstu *monte dotali*, s time da je njezina zaklada bila namijenjena davanju miraza djevojkama koje su željele posvetiti život Bogu, a ne za udaju. Iako su zaklade za udaju uobičajeno bile javnog karaktera, tj. organizirane na razini komuna, ovaj je slučaj privatni, ali po strukturi sasvim usporediv s njima.[39]

Najrazrađeniji dio ovog dijela oporuke svakako je sustav odabira djevojke, koji je u potpunosti u skladu s načinom ždrijebanja u tadašnjim komunama. Tako

[36] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, fol. 115v-116v.

[37] *Monte di Pietà* u Anconi prvi se put pouzdano spominje u izvorima 1497. godine iako se njegovi počeci ponekad smještaju i nešto ranije, a djelovao je, uz nekoliko prekida zbog političkih okolnosti, sve do 20. stoljeća. Vincenzo Massacessi, „Il Monte di Pietà di Ancona", *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Macerata* VII (1974): 57-95.

[38] Prvi *monte di pietà* osnovan je u Perugi 1462. godine kao gradska zalagaonica namijenjena pružanju zajmova siromašnima uz niske kamate, na poticaj franjevačkih propovjednika. Glavnica se stvarala dobrovoljnim prilozima, a zbog nedostatnih sredstava mnogi su *monti* kasnije prihvaćali i uloge na koje se isplaćivao umjeren prinos (do oko 7,5 %). Carol Bresnahan Menning, „The Monte's 'Monte': The Early Supporters of Florence's Monte di Pietà", *Sixteenth Century Journal* 23 (1992), br. 4: 661-665. Za pregled historiografskih rasprava o najranjim *montima* i franjevačkom utemeljenju vidi i: Oreste Bazzichi, „Alle origini dei Monti di Pietà: una questione storica da precisare", *Warszawskie Studia Teologiczne* 33 (2020), br. 1: 186-228.

[39] O zakladama za udaju u Bologni i Firenci vidi primjerice: Julius Kirshner, „Il Monte delle Doti a Firenze dalla sua fondazione nel 1425 alla meta del sedicesimo secolo. Abbozzo di una ricerca", *Ricerche storiche* 10 (1980): 21-48; Mauro Carboni, „Financing marriage in early modern Italy: innovative dowry funds in Florence and Bologna", *The History of the Family* 27 (2022), br. 2: 221-242. Kako navodi Zdenka Janeković Römer, u Dubrovniku ovakve zaklade nisu postojale, ali se u riznici svete Marije formirala zaklada iz oporučnih legata. Janeković Römer, *Okvir slobode*, 203.

je proces trebao uključivati javnu objavu u župama, prikupljanje molbi, izradu jednakih ceduljica, njihovo pečatiranje te konačno izvlačenje pred vijećem. Uzevši u obzir visoku razinu razrađenosti izbora korisnica legata, vidljivo je da je oporučiteljica željela osigurati transparentnost izbora i onemogućiti pritiske ili pogodovanje obiteljima potencijalnih kandidatkinja. Nadalje, Franine stroge odredbe o uvjetima korištenja miraza dodatno ukazuju na svijest o mogućim zloupotrebama njezina legata, zbog čega je zaklada i bila oblikovana tako da su sredstva mogla iskoristiti samo one djevojke koje će doista ući u samostan i u njemu ostati, a u slučaju nepoštivanja procesa izbor se trebao poništiti i postupak ponoviti prema istim pravilima.[40]

Oporučiteljica potom određuje da se, kad glavnica ponovno skupi prihod od petsto dukata, iznos treba dodijeliti siromašnoj plemićkoj djevojci iz Dubrovačke Republike za ulazak u jedan od samostana u Dubrovniku. Pritom je trebalo poštivati iste odredbe kao i za djevojke iz Ancone, odnosno djevojka se trebala izabrati ždrijebom, pred Senatom Republike u javnom vijeću. Potom oporučiteljica određuje da se dodjela legata treba trajno ponavljati naizmjenično – jedan put za ulazak u samostan djevojci iz Ancone, a jedan put djevojci iz Dubrovnika.[41] Ovaj dio oporuke posebno je zanimljiv jer oporučiteljica uspostavlja sustav naizmjenične dodjele legata između Ancone i Dubrovnika čime zaklada *Monte Hlanjević* dobiva transjadransku dimenziju. Oporučiteljica je pritom pazila da djevojke iz obaju gradova budu jednako tretirane pa je i za dubrovačke kandidatkinje bila propisana ista procedura ždrijebanja, i to pred Senatom Republike.[42] Time je jasno izrazila želju da se izbjegne bilo kakva pristranost ili pogodovanje, kako pojedinim osobama, tako i zajednicama kojima je tijekom svog života pripadala. Ova precizno zadana izmjena naizmjeničnog korištenja legata upućuje na dugotrajne obiteljske, trgovačke i duhovne veze Ancone i Dubrovnika. Također pokazuje kako su privatne zaklade u ranom novom vijeku mogle postati trajan oblik povezanosti između različitih jadranskih sredina.

Odluke dubrovačke vlade o izvršenju legata Frane Vodopić

U spisima dubrovačkog Senata mogu se pratiti odluke vezane uz ovaj legat, pri čemu je vidljivo da je dubrovačka vlada veoma pažljivo pristupila izvršenju opo-

[40] I inače je bilo uobičajeno u takvim zakladama i legatima pobožne i socijalne namjere odrediti puno detalja kako bi se poštivala želja oporučitelja. O legatu za utemeljenje samostana sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku i odredbama vidi: Minela Fulurija, „Utemeljenje ženskoga samostana Sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku", *Povijesni prilozi* 32 (2013), br. 45: 122-124.

[41] HR-DADU-12.1-Test. Not., sv. 74, f. 116v.

[42] O sustavu ždrijebanja u Dubrovniku i uzorima nastanka izbornog sustava vidi: Nella Lonza, „Izborni postupak Dubrovačke Republike", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 38 (2000): 22-46.

ruke Frane Vodopić te se tijekom 18. stoljeća u više navrata vijećalo i razmatralo o odredbama njezina legata. Pritom su se u obzir uzeli svi oporučni zahtjevi, od uvjeta koje su kandidatkinje morale ispuniti, do načina izvlačenja ceduljica s njihovim imenima i upravljanja novcem zaklade, kao i neke lokalne specifičnosti koje su se mijenjale tijekom vremena. Senat je u prosincu 1724. godine donio odluku da gradski providuri trebaju proučiti odredbe Franine oporuke i o tome izvijestiti Senat. Providuri su o svemu izvijestili Senat 9. travnja 1725. godine, pri čemu je odobrena prva točka njihova izvještaja, dok je ostale trebalo doraditi. Prvom točkom riješila su se pitanja ranije donesenih propisa o tome koje djevojke mogu koristiti ovaj legat. Naime, još je 1720. i 1721. godine Senat donio odluke koje su se odnosile na postupak odobravanja kandidatkinja za korištenje legata te su dodatno regulirali taj postupak.[43] Kako bi se Franina oporuka mogla provesti, Senat je odlučio da se te ranije odredbe u potpunosti ukinu te je sada određeno da se kandidirati mogu sve siromašne plemkinje mlađe od dvadeset i pet godina, upravo kako je oporučiteljica i odredila. Procjena njihove prikladnosti pritom je bila prepuštena savjesti Malog vijeća, dok se tehnički proces ždrijebanja (pisanje ceduljica, pečatiranje i izvlačenje u Senatu) trebao provesti u skladu s dubrovačkom praksom.[44] Dana 12. travnja 1725. godine Senat je odlučio da se o ostalim odredbama trebaju posavjetovati i s teolozima kako bi se osiguralo da predloženi postupak bude u skladu s kanonskim pravilima.[45] Druga i treća točka izvještaja bile su prihvaćene na sjednici Senata 5. lipnja iste godine i njihova provedba ukazuje na to da je cjelokupan postupak bio zamišljen tako da se oporučiteljičina volja provede u potpunosti, ali i da sve bude u suglasnosti s postojećim propisima i financijskim pravilima Republike.[46]

Naime, provedba legata zahtijevala je suradnju više institucija Dubrovačke Republike, a posebno važnu ulogu imala je državna kovnica, *Zecca*. Budući da je legat iz Ancone mogao stići s određenim vremenskim odmakom, Senat je predvidio da Zecca može privremeno isplatiti četiristo dukata djevojci čije je ime izvučeno ždrijebom, ali isključivo uz pouzdano jamstvo njezine obitelji. Od tog je iznosa trebalo položiti sto dukata na prihod u samoj Zecci, dok se preostalih tristo dukata isplaćivalo opatici samostana radi pokrivanja svih nužnih troškova. Ovo je bio isključivo privremen korak, osmišljen da postupak odlaska u samostan može započeti odmah, bez čekanja novca iz Ancone. Kad bi u Dubrovnik stigao puni iznos oporučiteljičina legata od petsto dukata, samostanski prokuratori bili su obavezni odmah vratiti Zecci spomenutih četiristo dukata, koji su se tre-

[43] HR – DADU – fond 3 – Acta Consilii Rogatorum (dalje: Con. Rog.), sv. 152, fol. 78v-79.

[44] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 152, fol 78v-79.

[45] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 152, fol. 79. O ulozi državnih teologa u Dubrovniku tijekom 17. i 18. stoljeća vidi: Relja Seferović, „*Dubia et Consulta:* mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 48 (2010): 243-299.

[46] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 152, fol. 112-112v.

bali umanjiti za *sconti ordinarii*, odnosno redovne naknade i zatezne troškove. Upravo tih vraćenih četiristo dukata, sad prvi put kao stvarna oporučna sredstva, položilo bi se u Zeccu kao trajni kapital zaklade te se njegova godišnja dobit isplaćivala redovnici za vrijeme njezina života. Nakon njezine smrti kapital, kao i dobit, prelazili su u korist samostana u kojem je položila zavjet. Preostalih sto dukata dodjeljivalo se djevojci kao njezina standardna samostanska dota, sukladno odredbama Republike o minimalnom mirazu potrebnom za ulazak u samostan.[47] Time se pokrivao obvezni trošak odlaska u samostan, od odjeće i osnovne opreme do same ceremonije polaganja zavjeta. Kako bi se izbjegla svaka zabuna u pogledu vlasništva nad sredstvima, Senat je jasno razlikovao privremeni predujam Zecce od stvarnog zakladnog kapitala: novac koji je Zecca davala unaprijed služio je isključivo za pokretanje postupka, ali nije ulazio u glavnicu zaklade. Tek je novac koji bi stigao iz Ancone postajao trajna zakladna glavnica.

Senat je precizno regulirao i sam postupak prijave kandidatkinja te izvlačenja ceduljica s njihovim imenima. Prema odredbi usvojenoj svega dva dana nakon odobravanja točaka providurskog izvještaja,[48] o legatu Frane Vodopić moralo se javno obavijestiti na svečanoj misi u dubrovačkoj katedrali. Time se osiguravalo da sve potencijalne kandidatkinje i njihove obitelji pravovremeno saznaju za rok i uvjete prijave, a sve prema odredbama oporučiteljice. Nakon objave slijedio je rok od trideset dana tijekom kojih su se zainteresirane plemkinje mogle prijaviti Malom vijeću. Istekom roka, već se sljedećeg dana trebalo pristupiti ždrijebanju u Senatu, i to prema unaprijed utvrđenoj proceduri: priprema cedulja, njihovo pečaćenje te samo izvlačenje moralo je biti provedeno potpuno u skladu s oporučiteljičinim uputama i uobičajenim dubrovačkim načinom ždrijebanja.[49] Ova odredba u potpunosti je bila u skladu sa željom oporučiteljice čime je još jednom naglašena važnost javnosti cijelog izbora, poštivanja rokova i ceremonijalnog izvlačenja kako bi cijeli postupak bio transparentan i pravedan.

[47] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 152, fol. 112-112v. O visini i varijacijama samostanskog miraza u talijanskim gradovima ranoga novog vijeka vidi: Kate Lowe, „Secular brides and convent brides: wedding ceremonies in Italy during the Renaissance and Counter-Reformation", u: *Marriage in Italy 1300-1650.,* ur. Trevor Dean, Kate J. P. Lowe (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 43-45; Helen Hills, „Cities and virgins: female aristocratic convents in early modern Naples and Palermo", *Oxford Art Journal* 22 (1999), br. 1: 35; Silvia Evangelisti, „Wives, widows, and brides of Christ: Marriage and the convent in the historiography of early modern Italy", *The Historical Journal* 43 (2000), br. 1: 240-241; Mary Laven, *Virgins of Venice. Broken Vows and Cloistered Lives in the Renaissance Convent* (London: Penguin Books, 2004), 40-41; Sharon T. Strocchia, *Nuns and nunneries in renaissance Florence* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009), 10; Lirosi, „Le doti monastiche", 58-69.

[48] Moguće je da je vlada dobila informaciju da je dobit kapitala *Monte Hlanjević* dosegnuo potreban iznos od petsto dukata te je požurila s uređenjem svih pitanja kako bi se legat mogao čim prije iskoristiti.

[49] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 152, fol. 114. Ista odredba donosila se svaki put kad bi trebalo iskoristiti ovaj legat kako bi se zainteresirane korisnice legata mogle javiti Malom vijeću. HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 155, fol. 175v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 158, fol. 36; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 161, fol. 142v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 164, fol. 20v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 166, fol. 114-114v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. fol. 145v-146.

Dana 26. lipnja 1737. godine Senat je izričito odredio da djevojke izabrane ždrijebom na temelju legata Frane Vodopić ne mogu primati nikakvu novčanu potporu od države.[50] Time se jasno naglasilo da se troškovi njihova ulaska u samostan imaju podmirivati isključivo iz tog legata. Premda pitanje javne pomoći plemkinjama pri ulasku u samostan u 18. stoljeću nije sustavno istraženo, poznato je da su u ranijim razdobljima pojedine osiromašene plemićke obitelji ponekad tražile potporu za pokrivanje tih troškova.[51] U tom se kontekstu može razumjeti i potreba dubrovačke vlade da se precizno definira ovo pitanje.

Ova je odluka dodatno pojašnjena 1740. godine kad je Senat donio još nekoliko važnih odredbi. Odlučeno je da djevojka izvučena ždrijebom mora ući u jedan od unaprijed određenih samostana, odnosno u jedan od tadašnjih triju gradskih ženskih samostana,[52] čime je uklonjena mogućnost odgađanja odlaska u samostan zbog ograničenog broja mjesta.[53] Istodobno je obnovljena i potvrđena stroga primjena roka od šest mjeseci, koji je i sama oporučiteljica propisala. Kao jedina iznimka predviđena je mogućnost dobivanja papinske dispenze za produljenje roka, i to u slučaju da samostan u tom trenutku nije mogao primiti novakinju, pri čemu bi izabrana djevojka zadržala svoje pravo stečeno ždrijebom. Senat je izričito zaštitio to prvenstvo te čak ni starija kandidatkinja koja bi željela stupiti u isti samostan nije mogla zauzeti njezino mjesto.[54] Ovim odlukama potvrđena je važnost provedbe odluka oporučiteljice, ali se, uslijed određenih lokalnih okolnosti, kao što je bila prenapučenost samostana, pravno učinilo sve što se moglo kako se ne bi izgubila ova važna financijska pomoć. Također, naglašena je i važnost legata kao neovisnog izvora financiranja djevojaka koje su trebale pomoć za odlazak u samostan.

Posebno je zanimljiva odluka Senata iz 1741. godine u kojoj se prvi put odlučuje da se sredstva legata Frane Vodopić privremeno iskoriste izvan Dubrovnika. Na molbu kardinala Masseija, biskupa Ancone, Senat je pristao da se dota ostvarena

[50] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 158, fol. 36.

[51] Janeković Römer, *Okvir slobode,* 203-204.

[52] Nakon potresa 1667. godine obnovljeni su franjevački samostan sv. Klare, benediktinski sv. Marije od Kaštela te je utemeljen dominikanski sv. Katarine Sijenske na ruševinama nekadašnjeg franjevačkog samostana sv. Petra i Pavla. O obnovi samostana vidi: Minela Fulurija Vučić, „Ženski samostani u Dubrovniku u 17. i 18. stoljeću" (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016), 32-50.

[53] Ženski dubrovački samostani su već od 15. stoljeća bilježili prenapučenost koja se nastavila sve do potresa 1667. godine. Isti trend prisutan je i nakon obnove samostana. Janeković Römer, *Okvir slobode*, 215-217.

[54] HR-DADU-3-Con. Rog., sv.159, fol. 131.-131v. Senat je u tom razdoblju donosio i druge odluke vezane uz samostanski život, pri čemu se rješavalo i pitanje prednosti djevojaka pri ulasku u jedan od tadašnjih triju gradskih samostana. U obzir su se uzimale godine, ali i društveni status djevojaka. HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 154, fol. 2v-3v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv.155, fol. 195-198; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 160, fol. 67v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 161, fol. 26v-27, 28-28v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 162, fol. 137-137v, 159-159v, 168, 170-171v, 197.

iz legata može, uz papinsku dispenzu, privremeno dodijeliti jednoj plemkinji iz Ancone. Pritom je naglašeno da je riječ o iznimci, važećoj *samo za ovu prigodu*, te da nakon što dvjema uzastopnim ankonitanskim djevojkama bude omogućeno da prime dva puta zaredom legat, isto pravo moraju jedna za drugom ostvariti i dvije dubrovačke plemkinje. Na ovaj se način željelo zaštititi pravo dubrovačkih djevojaka kao korisnica zaklade, ali istodobno i udovoljiti zahtjevu utjecajnog crkvenog predstavnika. Malo vijeće dobilo je nalog da o odluci službeno obavijesti kardinala Masseija, kao i dubrovačkog agenta pri Rimskoj kuriji te konzula Republike u Rimu, koji su trebali dobiti potrebne dispenze i nadzirati provedbu dogovora.[55] Dva dana nakon ove odluke knez i vijećâ Republike pisali su kardinalu Masseiju pri čemu su, prema uputi Senata, istaknuli i problem dobi koji će se pojaviti za dubrovačke djevojke uslijed „preskakanja" reda te su napisali da će molbu prihvatiti, ali samo ako za dvije Dubrovkinje kasnije neće vrijediti ograničenje dobi.[56]

Nakon što je već ranijim odlukama uredio rokove, postupak ždrijeba i obvezu ulaska u određene samostane, Senat je 1743. godine dodatno pooštrio nadzor nad provedbom legata Frane Vodopić. Tako je propisao da sve plemićke djevojke izabrane ždrijebom, a koje bi za ulazak u samostan trebale papinsku dispenzu (bilo da je riječ o već izabranim kandidatkinjama ili onima koje će tek biti izabrane) moraju takvu dispenzu predočiti Malom vijeću. Uz to je odlučeno da i same molbe, na temelju kojih se dispenze traže, moraju prije slanja u Rim biti razmotrene u Malom vijeću.[57] Vlada je ovom odlukom uspostavila potpunu kontrolu nad procesom, želeći spriječiti da obitelji ili samostani samostalno utječu na rokove, izbor samostana u koji će pojedina djevojka otići ili bilo koje druge okolnosti koje bi mogle dovesti do odstupanja od oporučiteljičine volje.

U širem okviru rasprava o uzdržavanju ženskih samostana,[58] Senat je u svibnju 1744. godine dodatno uredio i financijsko upravljanje legatom Frane Vodopić. Odlučeno je da se petsto dukata prihoda više ne koristi isključivo kao pojedinačna pomoć plemkinji izabranoj ždrijebom već da se raspodjeljuje na sljedeći način – jedanput kao dota djevojci kojoj je ždrijeb dodijelio pravo na ulazak u samostan, a drugi put kao tzv. *nuova entrata*, prihod namijenjen dugoročnom uzdržavanju samostana. Pritom se trebalo prve uplate položiti u *Monte della Pietà* u Anconi,

[55] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 160, fol. 36-36v. O odnosima Dubrovnika i Svete Stolice tijekom ranog novog vijeka vidi: Nikša Varezić, *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2018).

[56] Seferović, „Crkva iza Dvora", 105-106.

[57] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 161, fol. 2v.

[58] Vidi primjerice: HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 154, fol. 2v-3, 6; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 155, fol. 197-198; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 160, fol. 108v; HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 166, fol. 179v.

čime se stvarao stabilan vanjski prihod od kojeg je trebalo ubirati prihod.[59] Vlada je radi provedbe ove odluke već iste godine odradila niz diplomatskih koraka. Od novoizabranog stonskog biskupa, dubrovačkog podanika Hijacinte Marije Miljkovića, zatraženo je da prilikom svojeg posvećenja u Rimu, uz pomoć dubrovačkog agenta pri Svetoj Stolici Benedikta Veteranija, ishodi odgovarajuću povlasticu u skladu s navedenom odlukom. Ovaj je zahtjev opravdavan teškim materijalnim stanjem ženskih samostana u Dubrovniku, koji zbog nedostatka prihoda nisu mogli primiti sve djevojke koje su se željele zarediti. Osim upute Miljkoviću, istu su molbu ponovili i samom Veteraniju u pismu od 14. kolovoza 1744. godine, naglašavajući potrebu povećavanja samostanskih prihoda te ističući da je Senat odlučio da se svaki drugi prihod zaklade usmjeri na uzdržavanje ženskih samostana. Ujedno su isticali da su nakon potresa 1667. godine obnovljena samo tri od nekadašnjih osam ženskih samostana, koji stoga nisu imali dovoljno kapaciteta za sve kandidatkinje, pri čemu su kao ključni razlog takvog stanja navodili upravo financijska ograničenja. Za izmjenu načina korištenja legata Frane Vodopić zatražena je posebna papinska dispenza, a Veteraniju je pritom naglašeno da je o tom pitanju Kongregaciji za biskupe i redovnike već pisao i tadašnji dubrovački nadbiskup Franchi. Da je diplomatska inicijativa urodila plodom, potvrđuje pismo upućeno Veteraniju u Rim 22. prosinca 1745. godine, nakon otprilike godine i pol čekanja. U njemu se navodi da je s njegovim pismom od 14. listopada zaprimljen i autentičan prijepis dekreta papinskog auditora, kojim se dopušta da se sredstva zaklade, umjesto za deset pojedinačnih dota, koriste u korist ženskih samostana, čime je osiguran iznos od 5000 dukata.[60] Ovakav razvoj događaja pokazuje kako je dubrovačka vlada postupno uključivala privatni pobožni legat u širi sustav javnog financiranja crkvenih institucija, nastojeći njime ublažiti financijske poteškoće ženskih samostana, što predstavlja praksu zabilježenu i u drugim mediteranskim sredinama ranoga novog vijeka.[61]

Još je jednom odlukom Senat mijenjao jednu od ključnih odredbi legata. Naime, u lipnju 1745. godine dubrovačka je vlada ovlastila svoga rimskog agenta Benedikta Veteranija da od Svete Stolice zatraži produljenje dobne granice koju je oporučiteljica Frana Vodopić propisala za djevojke izvučene za primanje njezina legata, odnosno da mogu biti i starije od propisanih dvadeset i pet godina. Dispenza je trebala samo privremeno ostati na snazi, i to dok se ne prikupi sljedećih deset dota koje je legat financirao, nakon čega se trebala ponovno primjenjivati izvorno propisana dobna granica.[62] Razloge ove odluke vjerojatno treba tražiti u tome da su svi samostani bili prenapučeni i da je bilo sve više plemkinja koje nisu

[59] HR-DADU-3-Con. Rog., 161, fol. 148v-149.

[60] Seferović, „Crkva iza Dvora", 106-107.

[61] Za Veneciju vidi: Brian Pullan, *Rich and Poor in Renaissance Venice: The Social Institutions of a Catholic State, to 1620* (Cambridge: Harvard University Press, 1971), 327-423.

[62] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 162, fol. 72.

zadovoljavale taj uvjet, a da su dugo čekale na otvaranje slobodnog samostanskog mjesta.

Odluka Senata iz 1758. godine otkriva još jednu važnu promjenu u povijesti primjene legata Frane Vodopić. Do sredine 18. stoljeća glavnica njezina legata više se nije zasebno vodila, već je bila uključena u zajednički fond triju dubrovačkih ženskih samostana. U tom su se fondu nalazila sredstva iz različitih izvora, od pojedinačnih legata i miraza do zajedničkih samostanskih prihoda, a svima se upravljalo preko državne kovnice. Takav način upravljanja omogućio je da se s vremenom prikupi popriličan iznos od 25 050 dukata i 35 groša. Taj je iznos, dakle, predstavljao ukupan fond koji su samostani držali u Zecci. Senat je također odlučio da se sredstva više ne drže u Zecci, već da ih samostanski prokuratori trebaju uložiti u Rim. Uzevši u obzir sve očitije financijske teškoće Republike u 18. stoljeću, ulaganje kapitala u rimske institucije predstavljalo je sigurnije rješenje. Istom je odlukom određeno da se iz zajedničkog fonda moraju izdvojiti i vratiti privatni ulozi pojedinih redovnica, čime se jasno odvojila osobna imovina od zajedničkog samostanskog kapitala.[63] Ulaganjem dobiti Franinog fonda u Rimu nastojala se osigurati stabilnost prihoda namijenjenog plemkinjama koje su ulazile u samostan zahvaljujući ovom legatu. Ova se odluka tako uklapa u širi niz mjera kojima je dubrovačka vlada tijekom 18. stoljeća nastojala učvrstiti financijsku stabilnost ženskih samostana i osigurati daljnju provedbu oporučiteljičine volje. Zanimljivo je i kako je legat dva puta „prelazio" Jadran – najprije iz Ancone u Dubrovnik, a potom iz Dubrovnika u Rim, čime je dodatno naglašena transjadranska mreža društava ranog novog vijeka.

Iz odluka dubrovačke vlade vidljiv je značajan angažman državnih tijela pri upravljanju zakladom te česta komunikacija s crkvenim tijelima i mijenjanje dijela odredbi same oporučiteljice. Takva praksa otvara pitanje na kojim su temeljima državna tijela raspravljala o posljednjoj volji pojedinca te čak i mijenjala odredbe oporuke. Odnos svjetovne i crkvene vlasti u Dubrovniku mijenjao se tijekom stoljećâ, ovisno o karakteru države te političkim i gospodarskim prilikama. Tako je, primjerice, u samim počecima oblikovanja dubrovačke komune, tijekom 11. i 12. stoljeća, nadbiskup u važnim pitanjima djelovao u suradnji s komunalnim vlastima, sudjelujući u donošenju i potvrđivanju ključnih odluka te u predstavljanju grada.[64] S jačanjem komunalnih institucija postupno je dolazilo do potiskivanja klera i nadbiskupa iz svjetovnih pitanja zajednice pa su plemićka vijeća odlučivala i o nizu crkvenih pitanja, poput određivanja kalendara crkvenih svetkovina, upravljanja relikvijama ili utjecaja na izbor biskupa. Važan segment odnosa Crkve i države bilo je i pitanje oporučnog darivanja zemljišta crkvenim institucijama. Tako je 1349. godine donesen propis o zabrani ostavlja-

[63] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 171, fol. 62. O obiteljskim financiranjima redovnica u Dubrovniku tijekom 18. stoljeća vidi: Seferović, „Crkva iza Dvora", 108-109.

[64] Janeković Römer, *Okvir slobode*, 211.

nja nekretnina Crkvi i samostanima, uz obrazloženje da rast crkvenih posjeda može ugroziti gospodarsku stabilnost zajednice, ali uz naglašavanje da se upravljanjem crkvenim posjedima skrbe o onima koji su svoj život posvetili Božjoj službi.[65] Veliko vijeće imenovalo je i prokuratore crkvenim ustanovama, koji su brinuli o raznim sekularnim pitanjima i pritom nadzirali i raspodjelu prihoda i upravljanje njihovim dobrima te su smjeli prodavati, zalagati i davati u zakup samostanske posjede. Prokuratori su ujedno nadzirali i prihode koji su crkvenim ustanovama pripadali na temelju oporučnih legata, a s vremenom je taj nadzor u potpunosti prešao u ruke državnih rizničara.[66] Republika je zadržavala pravo nadzora i nad unutarnjim životom ženskih samostana pa bez dopuštenja Senata nisu mogli primati novakinje ni polagati svečane zavjete. Država je sudjelovala i u upravljanju samostanskim prihodima i određivanju visine redovničkog miraza.[67] Još jedan način kontrole države nad Crkvom može se pronaći i u činjenici da je Veliko vijeće 1409. godine odlučilo da nijedan Dubrovčanin ne smije biti izabran za nadbiskupa. Tu je odluku vlada, između ostalog, opravdavala time da je tako održavala ravnotežu među vlasteoskim rodovima. Praksa izbora stranaca na tu funkciju potrajala je sve do druge polovice 17. stoljeća kad je Veliko vijeće 1680. godine dopustilo biranje domaćeg čovjeka, pri čemu je Senat imao pravo predlaganja kandidata Rimu.[68] Kao jedan od razloga pojačane kontrole vlade nad Crkvom navodi se činjenica da je Crkva izjednačavala pripadnike različitih staleža, što je aristokratskim društvima tog vremena bilo neprihvatljivo.[69] Iako je vlada višestrukim mjerama ograničavala moć klera i Crkve te ulazila u sukobe s Papinskom Stolicom,[70] ipak je uvijek isticala pripadnost katoličkoj vjeri te bila odana papi. U kompleksnim odnosima na Mediteranu u kasnom srednjem i ra-

[65] Janeković Römer, *Okvir slobode*, 212-213; Irena Ipšić, „Vlasništvo nad nekretninama crkvenih i samostanskih ustanova na orebićkome području u 19. stoljeću", *Povijesni prilozi* 32 (2013), br. 44: 237-238. O ograničenju crkvenih posjeda u drugim dalmatinskim komunama toga vremena vidi: Danko Zelić, „Gradski statut kao izvor za povijest urbanog razvoja Šibenika", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 19 (1995): 42; Irena Benyovsky Latin, „Razvoj srednjovjekovne Operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru", *Croatica Christiana periodica* 34 (2010), br. 65: 11; Lena Sadovski, „Clerics and Ecclesiastical Institutions in the Daily Lives of Laypeople in Split: Contacts, Cooperation, and Conflicts (Late 15th – Early 16th centuries)", u: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: The City and the Church*, ur. Irena Benyovsky Latin, Zrinka Pešorda Vardić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2024), 330-331, 334.

[66] Okvir slobode, 213; Seferović, „Crkva iza Dvora", 97-98. O tumačenjima državnih teologa u dijelu spornih oporuka vidi: Seferović, „*Dubia et Consulta*", 289-291.

[67] Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*, 368; Janeković Römer, *Okvir slobode*, 217.

[68] Seferović, „Crkva iza Dvora", 55-56. O životnim uvjetima, financijama, izboru nadbiskupa i položaju dubrovačkih sufragana tijekom 18. stoljeća vidi: Seferović, „Crkva iza Dvora", 37-77.

[69] Janeković Römer, *Okvir slobode*, 217-223.

[70] Primjerice, o sukobu Republike sa Svetom Stolicom nakon pogubljenja trojice svećenika za vrijeme Lastovske bune vidi: Kosta Vojnović, „Crkva i država u dubrovačkoj republici. Drugi dio", *Rad JAZU* 119 (1895): 14-15. O trima velikim sukobima s dubrovačkim nadbiskupima tijekom 17. i 18. stoljeća vidi u: Seferović, „Crkva iza Dvora", 20-37.

nom novom vijeku potpora papinstva često je bila presudna za očuvanje dubrovačke neutralnosti i trgovačkih privilegija.[71] Ovakvi obrasci kontrole države nad Crkvom nisu bili specifični samo za Dubrovnik, već se slična praksa nadzora nad pobožnim zakladama može uočiti i u drugim mediteranskim komunama ranog novog vijeka. U takvim okolnostima postaje jasnije zbog čega je dubrovačka vlada aktivno sudjelovala u tumačenju, prilagodbi i provedbi oporučnih odredbi Frane Vodopić. Iako je zaklada Frane Vodopić proizašla iz privatne pobožne inicijative pojedinca, u praksi je funkcionirala pod snažnim nadzorom državnih tijela te u stalnoj interakciji s crkvenim institucijama.

Primjena legata u praksi: korisnice legata Frane Vodopić

Nakon što su sve odredbe napokon bile usklađene i potvrđene, zaklada Frane Vodopić počela se primjenjivati u praksi. U spisima se mogu pronaći imena djevojaka koje su bile izabrane ždrijebom i koje su doista ušle u samostan uz pomoć ostavljenih sredstava. Upravo ti slučajevi najbolje pokazuju kako je cijeli sustav funkcionirao u stvarnosti.

Dana 22. travnja 1732. godine u Senatu je, u prisustvu svih vijećnika i prema propisanom postupku, izvučeno ime Frane, kćeri Stjepana Ivanovog Clasci.[72] Kao što je bilo određeno željom oporučiteljice, Senat je najprije mjesec dana ranije, konkretno 20. ožujka, odredio da se u katedrali iduće nedjelje proglasi dostupnost legata te da se imena kandidatkinja prijavljuju tijekom sljedećih trideset dana, nakon čega se trebao obaviti ždrijeb. Budući da je u Senatu zabilježeno da je 20. ožujka bio četvrtak, objava u katedrali obavljena je u nedjelju 23. ožujka.[73] Time su vlasti doslovno slijedile upute oporučiteljice.

Frana je u trenutku izbora imala osamnaest godina.[74] Bila je najmlađe dijete iz drugog braka svoga oca Stjepana s Marom, kćeri Mata Bona. Imali su devetero djece, među njima četiri kćeri, od kojih je jedna preminula u ranom djetinjstvu, a za jednu se ne zna godina smrti.[75] Stjepan je iz prvog braka imao još sina i kćer, a ta je kćer Mara bila udana za Marina Stjepanova Zlatarića, jedina od sve braće i sestara koja se udala.[76] U takvim obiteljskim okolnostima, u kojima je obitelj

[71] Janeković Römer, *Okvir slobode*, 222-223. O dubrovačkoj diplomaciji prilikom jednog od mnogobrojnih sukoba vidi: Lovro Kunčević, „O 'drskosti' Dubrovčana: mletačko-dubrovački sukob u ljeto 1630. godine", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 59 (2021): 81-114.

[72] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 155, fol. 189v.

[73] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 155, fol. 175v.

[74] Rođena je 15. studenog 1713. godine. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv: 7: *Genealogije (A-L)* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti Dubrovnik, 2016), 422.

[75] Osim jedne kćeri, Stjepanu i Mari u mladoj dobi umrla su i tri sina. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 7, 422.

[76] Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 7, 422.

imala mnogo djece i time ograničene financijske mogućnosti za udaju više od jedne kćeri,[77] ne iznenađuje podatak da je Frana bila prijavljena za ovaj legat. Uz to, treba uzeti u obzir da je ovo razdoblje u dubrovačkoj povijesti bilo obilježeno i financijskim poteškoćama nakon razornog potresa iz 1667. godine, čije su se posljedice osjećale desetljećima poslije. Također, i drugi povijesni i gospodarski procesi negativno su utjecali na položaj i bogatstvo dubrovačke vlastele.[78]

Franin redovnički put može se detaljno pratiti već iste godine – 11. listopada 1732. godine zabilježen je njezin ulazak u dominikanski samostan sv. Katarine Sijenske kad je uzela redovničko ime Marija Tereza.[79] Frana je prije ulaska u samostan morala proći kroz uobičajenu proceduru ispitivanja volje, odnosno provjere je li osjećala istinski duhovni poziv za odlazak u samostan.[80] Navedenog dana ju je o razlozima ispitao tadašnji dubrovački nadbiskup Franchi i to u kapeli sv. Marije od Sigurate, pri čemu je utvrdio da je njezina osobna želja bila otići u samostan te da na nju nije bio vršen nikakav pritisak.[81] Nakon što je odradila period novicijata Marija Tereza je 10. listopada 1733. godine ponovno prošla kroz redovnu proceduru provjere želje za polaganjem svečanih zavjeta pred istim nadbiskupom te je potvrdila da želi dati svečane zavjete, da je upoznata što to znači te da zna pravila Reda.[82] Zavjete je dala dva dana kasnije, 12. listopada 1733. godine, prema propisanim regulama i konstitucijama Reda u crkvi sv. Katarine. Uz nadbiskupa, prisutni su bili i tadašnji kapelan i ispovjednik redovnica toga samostana, Ivan Karlo Angelis te velečasni Miho Bošković, odjeveni u pontifikalno ruho, kao i brojne druge osobe čija imena nisu navedena.[83] U samostanu je provela pedeset i četiri godine, bez obavljanja važnijih službi, sve do smrti 28. srpnja 1787. godine.[84] Ovaj primjer potvrđuje da su poštovane sve odredbe koje je oporučiteljica propisala: djevojke su imale mjesec dana za isticanje svoje kandidature, izabrana kandidatkinja bila je mlađa od propisanih dvadeset i pet godina

[77] O bračnoj strategiji dubrovačke vlastele vidi: Janeković Römer, *Okvir slobode,* 196-205.

[78] O razmjerima pada broja vlastele nakon potresa 1667. godine i tijekom 18. stoljeća vidi: Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1, 268-292.

[79] HR – Arhiv dubrovačke biskupije (dalje: ADB) – fond 6 – Regularium et Monialium (dalje: Reg. et Mon.), sv. 3, fol. 17v.

[80] O procesu ulaska djevojaka u dubrovačke ženske samostane u 18. stoljeću vidi: Minela Fulurija Vučić, „Rites of passage: vestition, novitiate and solemn profession in the female convents of eighteenth-century Dubrovnik", *Dubrovnik Annals* 29 (2025): 119-130.

[81] HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 81. O razlozima odlaska u samostan, kao i o različitim oblicima obiteljskog ili društvenog pritiska koji su mogli utjecati na odluku djevojaka da izaberu redovnički život, vidi: Fulurija Vučić, „Ženski samostani", 50-66, 74-75.

[82] HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 84v.

[83] HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 85; HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 3, fol. 59. U sačuvanim izvorima za dubrovačke ženske samostane ne spominje se prisustvo svjetovnih osoba prilikom polaganja svečanih zavjeta, no može se pretpostaviti da su takvi slučajevi postojali. O postupku polaganja zavjeta u ženskim samostanima i pratećim ceremonijama vidi: Fulurija Vučić, „Rites of passage", 134-142.

[84] HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 3, fol. 17v.

te je u samostan ušla u propisanom roku od šest mjeseci, i to nakon nešto manje od šest mjeseci od izbora (od 22. travnja do 11. listopada).

Sličan životni ciklus imala je i Mara, kći Petra Martoličinog Zamagna Cerva i Marije, kćeri Bernarda Caboge. I njezina je majka, kao što je to bilo uobičajeno za plemkinje, imala puno poroda – rodila je jedanaestoro djece (pet sinova i šest kćeri) od kojih je troje umrlo u mladoj dobi.[85] Marino ime je bilo izvučeno u Vijeću umoljenih 26. ožujka 1743. godine, kad je imala šesnaest godina.[86] Međutim, iako je izvorno bilo propisano da izabrana djevojka u samostan mora ući u roku od šest mjeseci, Mara je o razlozima želje za ulazak u benediktinski samostan sv. Marije od Kaštela ispitana tek 17. studenog 1746. godine, s dvije godine starijom sestrom Marijom. Ispitao ih je arhiđakon Bucchia u nadbiskupovo ime u crkvi benediktinskog samostana sv. Marije od Kaštela, pri čemu je zabilježena uobičajena formula da je njihova samostalna odluka bila da odu u samostan.[87] S obzirom na to da je dubrovačka vlada 1737. godine, kako je već navedeno, odlučila da se djevojkama može produžiti rok ulaska uz dobivanje papinske dispenze, vjerojatno je i Mara iskoristila tu mogućnost. Nešto više od godinu dana nakon, 1. siječnja 1748. godine, Maru je, sa sestrom Marijom, kao i još dvjema novakinjama,[88] o razlozima želje za polaganjem zavjeta ispitao nadbiskup Franchi. Zanimljivo je da su sve četiri novakinje očito bile ispitivane zajedno budući da su odgovori na pitanja zapisani u množini.[89] Sve su četiri zajedno i položile zavjet 14. siječnja iste godine u prisustvu nadbiskupa Franchija, arhiđakona Bucchie, velečasnog Sodargne, kapelana i ispovjednika njihova samostana i ostalih osoba, a sve prema propisima.[90] Mara tijekom svog boravka u samostanu sv. Marije nije obavljala dužnost opatice, a umrla je 7. studenog 1793. godine u dobi od šezdeset i tri godine, četrdeset i pet godina nakon što je položila zavjet.[91] Ovi primjeri ukazuju na to kako je legat jedne osobe utjecao na konkretne živote i kako je

[85] Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8, 445. O ritmu poroda, trajanju reproduktivnog razdoblja i smrtnosti rodilja vidi: Nenad Vekarić et al., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća* (Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti, 2000), 65-107.

[86] HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 161, fol. 2v-3; Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8, 445.

[87] Zanimljivo je i da su obje sestre zadržale svoja svjetovna imena u samostanu. HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 123v-124.

[88] Bile su to Maria Ida (svjetovno ime Paola), kći Toma Bassegli i Marija Gertruda (svjetovno ime Jelena), kći Ivana Lukinog Zuzzeri. HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 128.

[89] HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 128.

[90] HR-ADB-6-Reg. et Mon., sv. 2, fol. 128v.

[91] HR – Franjevački samostan Male braće u Dubrovniku (dalje: FSMBD) – br. 143 – *Serie delle vestizioni, professioni, e morti delle monache benedittine di S. Maria di Castello. Come pure delle creazioni, e morti delle abbadesse dell'istesso monastero. Principiando dall'anno 1690* (dalje: *Serie delle vestizioni*), fol. 115. Za razliku od Mare, njezina sestra Marija izabrana je na mjesto opatice 12. prosinca 1789. godine i na toj poziciji je i umrla 1802. godine u dobi od sedamdeset i sedam godina. HR-FSMBD-143-*Serie delle vestizioni*, fol. 172v.

oporučiteljica Frana Vodopić dugoročno odredila sudbinu više generacija dubrovačkih redovnica.

U odlukama Vijeća umoljenih zabilježen je i posljednji slučaj korištenja legata za vrijeme postojanja Dubrovačke Republike. Dana 30. siječnja 1804. godine ždrijebom je izabrana Nika, kći Nikole Pavlovog Gozze, koja je iste godine stupila u samostan sv. Marije od Kaštela, gdje je položila zavjete pod redovničkim imenom Marija Benedikta.[92] Uzevši u obzir ukidanje samostana nakon francuske okupacije[93] te izostanak daljnjih vijesti u izvorima, može se pretpostaviti da je zaklada Monte Hlanjević prestala djelovati početkom 19. stoljeća. Njezina je sudbina pritom bila usko povezana s općim slomom dubrovačkih institucija i aristokratskog poretka, kao i s mogućim gubitkom njezinih sredstava u stranim bankama.[94]

Zaključak

Oporuka Frane Vodopić i način provođenja njezina legata od dubrovačke vlade tijekom 18. stoljeća pružaju primjer koliko je privatna pobožna ostavština mogla imati dugotrajan utjecaj na društvo. Također se može pratiti koliko su se osobne želje pojedinca uklapale u širi pravni i institucionalni okvir Republike, ali i drugih sredina s kojima je legat bio povezan, poput Ancone, i papinske kurije koja je nadzirala kanonsko pravo te kako je država nastojala uskladiti oporučiteljičinu volju s vlastitim pravilima. U tom se procesu jasno očituje aktivna uloga dubrovačke vlade, koja nije samo izvršavala oporučnu volju, već ju je i tumačila i prilagođavala u skladu s vlastitim institucionalnim i društvenim interesima. Iako je riječ o primjeru osobne pobožnosti i utemeljenju privatne zaklade, primjena oporučiteljičine posljednje volje u praksi je funkcionirala u stalnoj suradnji s dubrovačkim vlastima.

Prateći primjenu legata kroz pojedinačne sudbine dubrovačkih redovnica otkriva se i koliko su ovakve zaklade značile obiteljima koje ne samo da nisu mogle podnijeti troškove miraza, već ni troškove samostanske dote. Istodobno, način na koji je Frana Vodopić uredila ovo pitanje, od razrađenih pravila prijave, javnog izvlačenja i nadzora upravitelja do naizmjenične dodjela legata između dviju zajednica, govori o njezinoj svijesti o mogućim zloupotrebama i želji da se pomoć pruža trajno i pravedno. Tako je stvorila stabilan legat koji se koristio generacijama nakon nje i koji ujedno odražava dugotrajne transjadranske veze Ancone i Dubrovnika.

---

92 HR-DADU-3-Con. Rog., sv. 210, fol. 9v; Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 8, 164.

93 O razdoblju francuske vladavine vidi: Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.)* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999), 33-110.

94 O financijskim poteškoćama i obnovi kreditnih institucija u Dubrovniku početkom 19. stoljeća, gdje se, između ostaloga, spominje i obnova beskamatne zalagaonice (*Monte di Pietà*) vidi: Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike,* 187-191.

Ovaj legat ujedno pruža i sliku o tome kako su žene u ranom novom vijeku, premda često ograničenih mogućnosti za upravljanje imovinom tijekom života, mogle upravo oporukom ostaviti trajan trag, bilo na vlastitu obiteljsku uspomenu, bilo na buduće korisnike svojih legata. U slučaju Frane Vodopić taj se učinak vidi u dugotrajnom djelovanju zaklade *Monte Hlanjević*, sve do pada Republike. Upravo zbog toga njezina oporuka predstavlja vrijedan izvor za razumijevanje šireg društvenog, duhovnog i institucionalnog života Dubrovnika tijekom 18. stoljeća. Premda je cilj ovog rada bio prikazati oporuku i njezinu primjenu, analizirani materijal otvara i šira pitanja o odnosu privatne pobožnosti i javnog interesa, ulozi države u oblikovanju i nadzoru pobožnih zaklada te o načinu financiranja ženskih samostana i transjadranskim vezama ranonovovjekovnog Dubrovnika.

Neobjavljeni izvori

„Genealogija obitelji Šimuna Hlanjevića", Genealoška baza Nenada Vekarića.

Hrvatska – Arhiv dubrovačke biskupije – fond 6 – Regularium et Monialium (HR-ADB-Reg. et Mon.).

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku – fond 3 – Acta Consilii Rogatorum (HR-DADU-3-Cons. Rog.).

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku – fond 12.1 – Testamenta Notaria (HR-DADU-12.1.-Test. Not.).

Hrvatska – Franjevački samostan Male braće u Dubrovniku – br. 143 – Serie delle vestizioni, professioni, e morti delle monache benedittine di S. Maria di Castello. Come pure delle creazioni, e morti delle abbadesse dell'istesso monastero. Principiando dall'anno 1690 (HR-FSMBD-143-Serie delle vestizioni).

Objavljeni izvori i literatura

Appleton, Stephanie Jane. „Women and Wills in Early Modern England: the Community of Stratford-Upon-Avon, 1537-1649". Doktorska disertacija, University of Birmingham, 2016.

Ariés, Philippe. *Western Attitudes toward Death: From the Middle Ages to the Present*. London: Marion Boyars, 1974.

Bazzichi, Oreste. „Alle origini dei Monti di Pietà: una questione storica da precisare". *Warszawskie Studia Teologiczne* 33 (2020), br. 1: 186-228.

Benyovsky Latin, Irena. „Razvoj srednjovjekovne Operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru". *Croatica Christiana periodica* 34 (2010), br. 65: 11-18.

Blehova Čelebić, Lenka. *Žene srednjovjekovnog Kotora*. Podgorica: CID, 2002.

Bresnahan Menning, Carol. „The Monte's 'Monte': The Early Supporters of Florence's Monte di Pietà". *Sixteenth Century Journal* 23 (1992), br. 4: 661-665.

Carboni, Mauro. „Financing marriage in early modern Italy: innovative dowry funds in Florence and Bologna". *The History of the Family* 27 (2022), br. 2: 221-242.

Castellani, Giuseppe. „De Luca, Giambattista", *Enciclopedia Italiana*, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1931. Pristup ostvaren 13. 2. 2026., https://www.treccani.it/enciclopedia/giambattista-de-luca_(Enciclopedia-Italiana)/?utm_source.

Chiffoleau, Jacques. „Perché cambia la morte nella regione di Avignone alla fine del Medioevo". *Quaderni storici* 17 (1982), br. 50 (2): 449-465.

Cohn, Samuel Kline, Jr. *Death and Property in Siena, 1205-1800: Strategies for the Afterlife*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1988.

Čoralić, Lovorka; **Novosel**, Filip. „Oporuke iz fonda Bilježnici Zadra Državnog arhiva u Zadru: javni bilježnik Šimun Lovatello (1656. – 1671.)". *Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 2 (2021), br. 1: 301-358.

Ćosić, Stjepan. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.).* Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

Epstein, Steven A. *Wills and Wealth in Medieval Genoa, 1150-1250*. Cambridge, MA; London: Harvard University Press, 1989.

Evangelisti, Silvia. „Wives, widows, and brides of Christ: Marriage and the convent in the historiography of early modern Italy". *The Historical Journal* 43 (2000), br. 1: 233-247.

Fulurija, Minela. „Utemeljenje ženskoga samostana Sv. Katarine Sijenske u Dubrovniku". *Povijesni prilozi* 32 (2013), br. 45: 115-133.

Fulurija Vučić, Minela. „Ženski samostani u Dubrovniku u 17. i 18. stoljeću". Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2016.

Fulurija Vučić, Minela. „Dubrovačke oporuke 18. stoljeća kao izvor za istraživanje – obilježja i sadržaj dokumenata". *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 30 (2024), br. 1: 11-22.

Fulurija Vučić, Minela. „Rites of passage: vestition, novitiate and solemn profession in the female convents of eighteenth-century Dubrovnik". *Dubrovnik Annals* 29 (2025): 117-143.

Fontes, izvori za hrvatsku povijest 30 (2024), br. 1: 11-314.

Glavan, Božena. „Miraz u Zadru u 14. stoljeću". *Historijski zbornik* LXI (2008), br. 2: 269-288.

Herder, Michelle. „Women as Benefactors at Catalan Benedictine Nunneries". *Church History and Religious Culture* 88 (2008), br. 4: 493-512.

Hills, Helen. „Cities and virgins: female aristocratic convents in early modern Naples and Palermo". *Oxford Art Journal* 22 (1999), br. 1: 29-54.

Ipšić, Irena. „Vlasništvo nad nekretninama crkvenih i samostanskih ustanova na orebićkome području u 19. stoljeću". *Povijesni prilozi* 32 (2013), br. 44: 235-255.

Janeković Römer, Zdenka. „Na razmeđi ovog i onog svijeta. Prožimanje pojavnog i transcendentnog u dubrovačkim oporukama kasnoga srednjeg vijeka". *Otium* 2 (1994), br. 3-4: 3-16.

Janeković Römer, Zdenka. *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća.* Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1994.

Janeković Römer, Zdenka. *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma.* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

Karbić, Marija; **Ladić**, Zoran. „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 43 (2001): 161-254.

Kirshner, Julius. „Il Monte delle Doti a Firenze dalla sua fondazione nel 1425 alla meta del sedicesimo secolo. Abbozzo di una ricerca". *Ricerche storiche* 10 (1980): 21-48.

Kolić Pustić, Mara. „Lazaret i crkva svete Marije na Dančama kroz prizmu oporuka Državnog arhiva u Dubrovniku". *Anali Zvaoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 63 (2025): 39-52.

Kunčević, Lovro. „O 'drskosti' Dubrovčana: mletačko-dubrovački sukob u ljeto 1630. godine". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 59 (2021): 81-114.

Ladić, Zoran. „Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna". *Zbornik Odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999): 17-29.

Lambertini, Roberto. „The *Monti di Pietà* in the Middle Ages from a Privileged Point of View: the Marches". *Journal for Markets and Ethics/Zeitschrift für Marktwirtschaft und Ethik* 6 (2018), br. 1: 21-25.

Laven, Mary. *Virgins of Venice. Broken Vows and Cloistered Lives in the Renaissance Convent*. London: Penguin Books, 2004.

Lazarević, Ivana. „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku". *Povijesni prilozi* 35 (2016), br. 51: 197-221.

Lirosi, Alessia. „Le doti monastiche. Il caso delle monache romano nel Seicento". *Geschichte und Region/ Storia e Regione* 19 (2010): 51-71.

Lonza, Nella. „Izborni postupak Dubrovačke Republike". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 38 (2000): 9-52.

Lonza, Nella. „Za spas duša, na dobrobit države: dubrovački rizničari i vremenita dobra za vječnu nabožnu svrhu (13. – 15. stoljeće)". U: *Knjiga rizničarskih najmova – Liber affictum thesaurarie (1428-1547)*, priredio Danko Zelić, 9-24. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.

Lovaš, Eldina. „Budući da je smrt csoveka istinita, csas pak smrti nepoznat... – oporučitelji i oporučna ostavština u oporukama osječkoga stanovništva zapisanima na hrvatskom jeziku (1809.-1850.)". *Scrinia Slavonica* 20 (2020): 93-113.

Lowe, Kate. „Secular brides and convent brides: wedding ceremonies in Italy during the Renaissance and Counter-Reformation". U: *Marriage in Italy 1300-1650.,* uredili Trevor Dean i Kate J. P. Lowe, 41-65. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Marković, Savo. „Od Bara i Dubrovnika do Ancone: posljednja volja Prokulijana Camillova Besalija". *Povijesni prilozi* 38 (2019), br. 57: 38-40.

Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika. Od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena*. Zagreb: JAZU, Odjel za suvremenu književnost, 1970.

Massacessi, Vincenzo. „Il Monte di Pietà di Ancona". *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Macerata* VII (1974): 57-95.

McGough, Laura. „Women, Private Property, and the Limitations of State Authority in Early Modern Venice". *Journal of Women's History* 14 (2002), br. 3: 32-52.

McNamara, Jo Ann Kay. *Sisters in arms. Catholic nuns through two millennia*. Cambridge; London: Harvard University Press: 1998.

Mitić, Ilija. „O trgovačko-pomorskim odnosima Dubrovnika s Ankonom". *Naše more* 17 (1970), br. 3-4: 123-124.

Moroni, Marco. *Nel medio Adriatico. Risorse, traffici, città fra basso Medioevo ed età moderna*. Napoli: Edizioni scientifiche italiane, 2012.

Moroni, Marco. „Ancona, Venezia, Ragusa e l'Adriatico. Uno sguardo di lungo periodo". U: *Ancona e Mare. Aspetti di un lungo e intenso legame*. 95-110. Ancona: Consiglio Regionale delle Marche, 2017.

Moroni, Marco. „Trgovci iz gradova pokrajine Marche aktivni u Dubrovniku u 16. stoljeću". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 55 (2017), br. 1: 171-188.

Mosher Stuard, Susan. „Dowry increase and increments in wealth in medieval Ragusa (Dubrovnik)". *The Journal of Economic History* 41 (1981), br. 4: 795-811.

Pezelj, Vilma. „Naznake pravnog položaja žena u srednjovjekovnom Zadru". *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 43 (2006), br. 3-4: 523-551.

Pezelj, Vilma; **Štambuk Šunjić**, Marija. „Pravni položaj žene prema lastovskom statutu iz 1310. godine". *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 50 (2013), br. 3: 525-539.

Pullan, Brian. *Rich and Poor in Renaissance Venice: The Social Institutions of a Catholic State, to 1620*. Cambridge: Harvard University Press, 1971.

Queller, Donald E.; **Madden**, Thomas F. „Father of the bride: fathers, daughters, and dowries in late medieval and early renaissance Venice". *Renaissance Quarterly* 46 (1993), br. 4: 685-711.

Rasmusen, Linda. „Monastic Benefactors in England and Denmark: Their School Background and Gender Distribution". U: *Religious and Laity in Western*

Europe 1000-1400: Interaction, Negotiation, and Power, uredili Emilia Jamroziak i Janet Burton, 77-91. Turnhout: Brepols, 2006.

Ravančić, Gordan. „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestoga i u prvoj polovici četrnaestoga stoljeća". *Povijesni prilozi* 30 (2011), br. 40: 97-120.

Sadovski, Lena. „Clerics and Ecclesiastical Institutions in the Daily Lives of Laypeople in Split: Contacts, Cooperation, and Conflicts (Late 15th – Early 16th centuries)". U: Towns *and Cities of the Croatian Middle Ages: The City and the Church*, uredile Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić, 315-334. Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2024.

Seferović, Relja. „*Dubia et Consulta:* mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 48 (2010): 243-300.

Seferović, Relja. „Crkva iza Dvora, kroz povijest dubrovačke crkve 18. stoljeća uz pratnju Serafina Marije Cerve". U: Serafin Marija Cerva, *Prolegomena za svetu dubrovačku metropoliju,* uredio i preveo Relja Seferović 11-253. Zagreb; Dubrovnik: HAZU; Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.

Shaw, James E. „Women, Credit, and Dowry in Early Modern Italy". U: *Women and Credit in Pre-Industrial Europe,* uredila Elise M. Dermineur, 173-201. Turnhout: Brepols, 2018.

Sivrić, Marijan. *Oporuke kancelarije stonskog kneza od sredine 15. stoljeća do 1808. godine*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Skinner, Patricia. „Women, wills and wealth in medieval southern Italy". *Early Medieval Europe* 2 (1993), br. 2: 133-152.

Statut grada Dubrovnika. Uredili Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Storie di frodi. Intacchi, malversazioni e furti nei Monti di pietà e negli istituti caritatevoli tra Medioevo ed Età moderna. Uredila Laura Righi. Bologna: Il Mulino, 2017.

Strocchia, Sharon T. *Nuns and nunneries in renaissance Florence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009.

Varezić, Nikša. *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća*. Zagreb, Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2018.

Vekarić, Nenad; **Benyovsky**, Irena; **Buklijaš**, Tatjana; **Levak**, Maurizio; **Lučić**, Nikša; **Mogorović**, Marija; **Primorac**, Jakša. *Vrijeme ženidbe i ritam poroda. Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti, 2000.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, svezak 1: *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2011.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, svezak 7: *Genealogije (A-L)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2016.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*, svezak 8: *Genealogije (M-Z)*. Zagreb; Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.

Vermeersch, Arthur. „Nuns", *The Catholic Encyclopedia*, volume 11. Uredili Charles G. Hebermann, Edward A. Pace, Condé B. Pallen, Thomas J. Shahan i John J. Wynne. New York: Robert Appleton Company, 1911. Pristup ostvaren 6. 2. 2026., http://www.newadvent.org/cathen/11164a.htm.

Vojnović, Kosta. „Crkva i država u dubrovačkoj republici. Drugi dio". *Rad JAZU* 119 (1895): 32-142.

Vojnović, Kosta. *Državni rizničari republike dubrovačke*. Zagreb: dionička tiskara, 1896.

Zelić, Danko. „Gradski statut kao izvor za povijest urbanog razvoja Šibenika". *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 19 (1995): 37-51.

Minela Fulurija Vučić *

Per maritaggio monacale: Testamentary Legacy as a Form of Convent Dowry for Ragusan Girls in the Eighteenth Century

Summary

This paper examines the last will and testament of Frana Vodopić from 1713, by which a permanent charitable foundation was established in Ancona to support poor noble girls entering convents, alternately in Ancona and Dubrovnik. Drawing on archival sources from the State Archives in Dubrovnik and the Archive of the Dubrovnik Diocese, the study first analyses the content and structure of the testament, and subsequently traces the implementation of its provisions by the Dubrovnik government throughout the eighteenth century.

The foundation was organised in accordance with contemporary practices, with its capital invested in a *monte*, a type of pious financial fund. Vodopić established detailed rules regarding the management of the foundation, including supervision, administration, and the public drawing of candidates' names. These provisions reveal her awareness of potential abuses and her intention to ensure the long-term and fair distribution of support.

Particular attention is devoted to the role of the Dubrovnik Senate, which repeatedly addressed issues related to the execution of the foundation. Through its decisions, the Senate regulated the selection process of candidates, adjusted deadlines, and oversaw the management of the capital. In doing so, it sought to reconcile the testator's intentions with local circumstances, such as the limited capacity of women's convents and broader financial constraints. The study also highlights the necessity of papal dispensations for modifying certain aspects of the foundation, thereby illustrating the interaction between local authorities and the Roman Curia.

The practical functioning of the foundation is further illustrated through two case studies of its beneficiaries, Frana Clasci and Mara Zamagna Cerva. Their admission into convent life, documented through standard procedures such as the examination of their vocation and the taking of vows, provides insight into the practical operation of the foundation. These examples also demonstrate the importance of such charitable funds for noble families who lacked the financial resources to provide the dowry required for entry into a convent.

By situating this case within a broader context, the paper demonstrates how a private act of piety could develop into a mechanism of long-term social and institutional significance. The foundation established by Frana Vodopić contributed not only to the support

* Minela Fulurija Vučić, University of Dubrovnik, Branitelja Dubrovnika 41, 20 000 Dubrovnik, Croatia, E-mail: minelafulurija@gmail.com

of individual women, but also to the functioning of female convents and the maintenance of trans-Adriatic connections between Dubrovnik and Ancona. At the same time, it illustrates the complex relationship between individual agency, ecclesiastical structures, and state authorities in the early modern period, as well as the role of charitable foundations in shaping the social and religious landscape of Dubrovnik.

Keywords: testamentary legacies, pious foundations, female convents, convent dowries, Dubrovnik, Ancona, 18th century